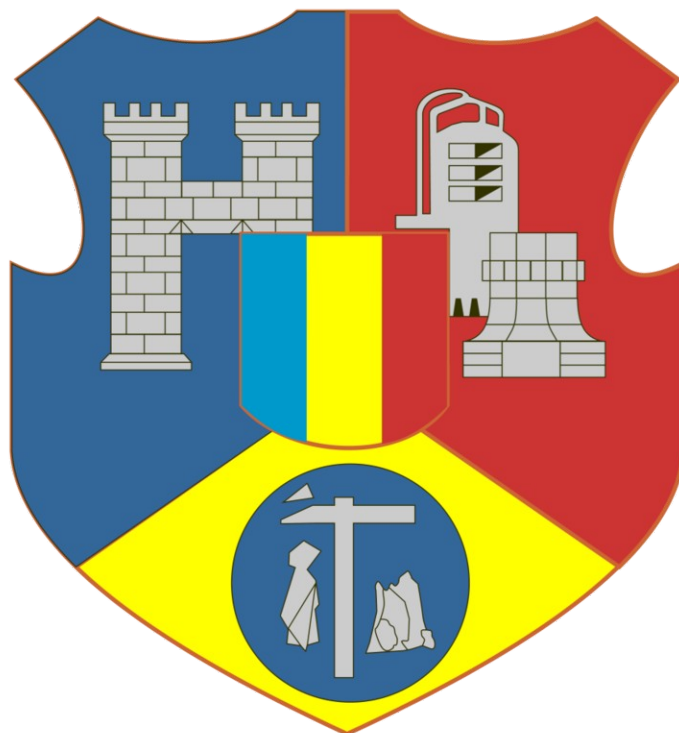


DÉS



Magyarok száma: 3781 fő (2011-es adat)

Területe 4.215 hektár; népessége 11.452 lélek.

1. Földrajzi fekvése. Dés Szolnok-Doboka vármegyében fekszik, az egyesült Szamos balpartján, nyugatról, kelet-és délről hegyektől környezve, északra a Szamos termékeny nyílt völgyére tekint. Nagy része sík téren fekszik, de az oldalakra s főleg a mulatói fennlapályra is kiterjedőleg épült. Tengerfeletti magassága 250 m.

2. Története. Dés legelőször 1214-ben mint sószállító hely említetik. Jelentősége csakhamar annyira emelkedett, hogy II.Endre király itt sókamarát állított fel, élén egy kamaragróffal, sőt a királyi jövedelemre nézve olyannyira fontos pont védelmére várat is építtetett s azt a Szolnoki ispánság alá rendelte. Az eddig igénytelen szolnoki várföldet nevezett király a szabad királyi városok rangjára emelte. Ezen szabadalmakat IV. Béla király 1236-ban megerősítette. Szabadalmainak legbecsesebb pontja az volt, hogy Dés egyszermindenkorra kivételt a szolnoki ispánok fennhatósága alul és a lakosok minden ügyeiben önnön választott bíráik ítélték. A mongol pusztítás után a város újra összegyűjté erejét s szabadalmait Erneyi bán erdélyi vajda, István a Béla király fia, erdélyi fejedelem (1261), Kún László király 1279 és 1290-ben, Apor vajda 1283-ban, Rolánd erdélyi vajda 1284-ben részint megerősítette, részint újakkal pótolta. III. András király 1291-ben nemcsak a régi szabadalmakat erősítette meg, hanem a szerda napi vásártartási szabadalmat is megadta.

Az utolsó Árpádok alatt a désiak siettek elismertetni szabadalmaikat az erdélyi vajdákkal is; a 13. század végétől D. egyenesen László vajda hatalmába került, honnan Róbert királynak is 1310-ben csak békés úton sikerült kiszabadítani és régi jogaiba visszahelyezni. A város azonban továbbra is megsínylette zsarnoka uralmát, mert majdnem negyedszázadon át tartó zavaros időben lakói szerteszéledtek s a város jóformán elnéptelenedett. 1320-ban Károly király a bajon sürgősen segíteni óhajtván, parancsot adott, hogy mindazok, kik Désen letelepednek, kivétel nélkül a szabad királyi városok jogait élvezzék. Királyaink később is új szabadalmakat adtak a városnak.

A város lakosai eredetileg az elmagyarosodott flamandok voltak, 1320-ban szász települtekkel vegyítve, az 1580-as években több magyar házas nemes telepedik le. 1665-ben, Nagyvárad pusztulásakor, számos nagyváradi nemes birtokába jutnak az itteni pusztá telkek s 1668-ik évben Apaffy Mihály erdélyi fejedelem Dés város polgárait nemesi rangba helyezi. 1711-ben a Rákóczi felkelés után néhány oláh és orosz családdal szaporodik a város lakossága, kiket azonban 1712-ik évben kitiltanak. Ma a lakosság túlnyomó részben magyar, többi oláh és kevés német.

A város valódi fejlődése az 1880-as éveken veszi kezdetét, midőn a Szamosvölgyi vasút részvénytársaság kiépíti a Dés-Apahidai, majd a Dés-Beszterczei és Dés-Zsibói vasutat, később kiterjesztve a Zsibó-Nagybányai, Besztercze-Borgóbeszterczei és a Bethlen-Óradnai vonallal, miáltal a város erős vasúti gócponttá alakul. Nagyban hozzájárul a város forgalmának emelkedéséhez azon körülmény, hogy a város már egyesített Szolnok-Doboka vármegye székhelye.

3. Hatóságok és hivatalok. D. székhelye a vármegyének, kir. törvényszéknek, kir. járásbiróságnak; van itt kir. ügyészség, kir. közjegyző, kir. pénzügyigazgatóság, kir. adóhivatal, kir. felügyelőség, kir. kerületi iparfelügyelőség, kir. kerületi mértékhitelítő hivatal, kir. erdőhivatal és kincstári erdőgondnokság, kir. posta-, távirda- és távbeszélő hivatal, a Szamosvölgyi vasút r.-t. igazgatósága, vármegyei gazd. egyesület, hét pénztintézet, kerületi munkásbiztosító pénztár stb. Katonai ügyekben a beszterczei cs. és kir. 63. gyalogezred hadkiegészítő s a kolozsvári 21-ik honvédkiegészítő parancsnoksághoz tartozik, állomáshelye lévén az utóbbi 4-ik zászlóaljának, a 70-ik népfelkelési járásnak, a m.kir. 6-ik csendőrségi kerület 3-ik szárnyparancsnokságának, a m. kir. ménteleposztálynak.

4. A lakosság foglalkozása. Egykoron, a désaknai sóbányák kincstári kezelésbe vételéig a lakosság sóvágással és sókereskedéssel, valamint kézműves iparral foglalkozott, különösen a bőr-, vas –és faipar körébe tartozó foglalkozások voltak fejlettek; 1785-ben a városban öt céh volt: a szabók, csizmadiák, mészárosok, szűcsök és szíjgyártók céhe, ezenkívül voltak kovácsok, lakatosok, asztalosok, kerékgyártók, ácsok, tímárok, kötélverők, fésűsök, bodnárok és fazekasok, kik később részint külön, részint rokon iparáganként alakultak céhekbe. A házas nemesek mezőgazdaságot folytattak. Ma is a lakosok túlnyomó része kézműiparúzással és kereskedéssel foglalkozik, mezőgazdasággal úgyszólván csak a kisgazdák keresik kenyerüket, kapcsolatosan fuvarozással.

5. A város határa. A város határának termékeny völgyes részében minden gazdasági termék megterem; talaja részben homokos, részben televény. A sziklás és agyag képződésű hegyi részek televény felülete megtermi a törökbúzát, rozsot, árpát, zabot, jókora része legelő. Ugyanitt a szőlőgazdaság is kezd fellendülni. Ezen hegyi részek erdőségei üzemszerű gondozás alatt állanak. Egyes határrészek is kezdenek beépülni és benépesedni egyrészt tanyákkal, másrészt kisgazdák lakásaival. Az összes közútakat gondozott gyümölcs-és szederfa sorok szegélyezik. Élővizei a városnak, a belterületen is átfolyó Szalka-patak, a város alatt az egyesült Szamos-folyó, a határban még több patak.

6. Tervek a jövőre. Az elektromos közvilágítás az üzembe helyezés küszöbén van; tervbe véve: a vízvezeték és részleges csatornázás, a város egyes részei rendezésének s a mellékutcák műjárdája kiépítésének folytatása, új városház, városi vigadó, új felsőbb leányiskola stb.